

POVIJESNI RAZVOJ TRGOVAČKIH DRUŠTAVA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Mušterić, Marina

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:879543>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD
**POVIJESNI RAZVOJ TRGOVAČKIH
DRUŠTAVA U REPUBLICI HRVATSKOJ**

Mentor:

Dr.sc. Brnabić Ratko

Studentica:

Mušterić Marina

Split, kolovoz 2017.

SADRŽAJ:

1. UVOD	2
1.1. Predmet i cilj rada	2
1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja.....	2
1.3. Sadržaj i struktura rada	3
2. RAZDOBLJE DO 1948. GODINE	4
3. RAZDOBLJE OD 1948. GODINE DO 1995. GODINE.....	8
4. RAZDOBLJE OD 1995. GODINE PA DO DANAS.....	20
5. ZAKLJUČAK.....	25
LITERATURA	26

1. UVOD

1.1. Predmet i cilj rada

Cilj ovog završnog rada je pregled povijesnog razvoja dioničkih društava na području Republike Hrvatske. Usporednim prikazom normi o trgovačkim društvima koje su bile na snazi krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća s današnjim propisima prikazati ćemo da postoji kontinuitet u pravnom uređenju trgovačkih društava.

Da bi znali razloge nekih događanja u današnjem suvremenom svijetu, potrebno je znati kako su se ona odvijala kroz prošlost i kako je njihov put išao do danas. Svaki narod ima vlastitu državnu i pravnu povijest i ona je vrlo bitna za razumijevanje uopće razvoja i života toga naroda i njegove sadašnjosti.

Država i pravo su predmet ljudskog razmišljanja jer kako se mijenjala država, tako se mijenjalo i pravo, te i njihov međusoban odnos što ću pokušati prikazati u daljnjem tekstu ovog završnog rada.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja

Za izradu ovog završnog rada čija tema glasi „Povijesni razvoj trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj“ korišteni su podaci iz sekundarnih izvora i to iz raznih domaćih izvora: literature koje se odnose na sadržaj završnog rada, povijesni zapisi, razne publikacije objavljene na internetu.

Kao znanstvene metode rada korištene su: metoda kompilacije, metoda diskripcije, deduktivna metoda, komparativna metoda i metoda specijalizacije.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Završni rad je podijeljen u pet poglavlja. Prvo, uvodno poglavlje, govori o predmetu i cilju rada te izvorima podataka i metodama prikupljanja koje su se koristile u ovom završnom radu.

Zatim, dalje je podijeljeno na razdoblja razvitka trgovačkih godina. Prvo vremensko razdoblje obuhvaća period do 1948. godine, nakon toga slijedi period od 1948. godine do 1995. godine. Te, u četvrtom poglavlju obuhvaćeno je vremensko razdoblje od 1995. godine pa sve do danas. Peto, zaključno poglavlje, ukratko sažima temu ovog rada.

2. RAZDOBLJE DO 1948. GODINE

Razvoj trgovačkog prava dugo se vremena odvijao neovisno od bilo kakvog državnog autoriteta, autonomno, stvaranjem trgovačkih običaja u okviru različitih trgovačkih udruženja. Međutim, uspostavom i jačanjem uloge države, od sredine 19. stoljeća nadalje, država svojom zakonodavnom djelatnošću sve značajnije utječe na sadržaj i smjer razvoja trgovačkog prava.

U Hrvatskoj se trgovačko pravo dugo povijesno razvijalo na osnovi običaja, a tek pokoja odredba o trgovačkim društvima nalazila se u statutima srednjovjekovnih gradova. Usljed kasnije političke i državopravne sveze Hrvatske sa zemljama Austrougarske monarhije, na trgovačke su se odnose uglavnom primjenjivali propisi austrijskog trgovačkog prava sve do 1875. godine, kad je donesen prvi Hrvatski trgovački zakon. Propisi tog, za to vrijeme vrlo suvremenog, Zakona vrijedili su na najvećem dijelu današnje Republike Hrvatske (uža Hrvatska, Slavonija, Međimurje, Baranja i Rijeka), a u Istri i Dalmaciji primjenjivao se i dalje austrijski Trgovački zakon.

Odredbe Hrvatskog trgovačkog zakona 1875. primjenjivale su se i nakon Drugog svjetskog rata, ali samo kao pravna pravila i to odredbe o trgovačkim društvima samo do 1948. U doba socijalizma u SFR Jugoslaviji, u našem pravnom sustavu nisu postojala trgovačka društva, osim ortakluka, sve do 1989. godine.¹

Naziv trgovačka društva, a i nazivi za pojedina od njih, odgovaraju onome što se kod nas u propisima primjenjivalo do 1948. godine pa to zapravo znači i vraćanje nekadašnjem hrvatskom pravnom nazivlju.

U hrvatskom Trgovačkom zakonu, a i ostalim propisima koji su se primjenjivali na teritoriju današnje Republike Hrvatske, rabio se naziv trgovačka društva. Taj se naziv upotrebljavao u pravnoj književnosti i u sudskoj praksi, a rabi se i u suvremenoj pravnoj književnosti, bez obzira na to što nije primijenjen u Zakonu o poduzećima. U vrijeme donošenja toga zakona to se zbog ideoloških razloga nije moglo ni očekivati.²

Propisi trgovačkog prava, pa i uređenje pravnog statusa subjekata toga prava, seže u Hrvatskoj u vrijeme kada se to na isti način kao i u nas radilo u ostalim europskim zemljama. Pokušaji kodificiranja trgovačkoga prava učinjeni su 1779., 1792. i 1827. da bi se ono prvi put kodificiralo zakonskim člancima XVI.- XIX. i XXI.- XXII. iz 1840. uz dopunu učinjenu

¹ Mintas Hodak, Lj.: Osnove trgovačkog prava, Zagreb, 2010 god., str.: 4-5.

² Barbić, J.: Zakon o trgovačkim društvima, I. dio, Zagreb, 1995. Godina, str.: 52-53.

zakonskim člancima VI. i VII. iz 1843/1844. Nakon nekih kasnijih dopuna tih propisa, sarskim je ukazom 26.11.1852. proglašen i Zakon i društvima.

Hrvatsko-ugarska nagodba stavila je uređenje trgovačkih odnosa u nadležnost zajedničkoga Hrvatsko-ugarskog sabora. Tako je 1875. Hrvatski trgovački zakon bio donesen kao zakonski članak XXXVII. toga sabora. Propisi spomenutoga zakona vrijedili su na najvećem dijelu teritorija današnje Republike Hrvatske, napose ima li se na umu da je taj zakon bio isti kao i ugarski Trgovački zakon koji se primjenjivao u Međimurju. Uz njih se, naime, na jednome dijelu toga teritorija primjenjivao i austrijski Trgovački zakon iz 1862., pravila o dioničkim društvima iz 1899. i Zakon o udrugama s ograničenom odgovornošću iz 1906. (u Dalmaciji i Istri).

Bio je to u ono doba moderan zakon, rađen prema uzoru na njemački trgovački zakonik iz 1861., odnosno austrijski trgovački zakon iz 1862. koji je, zapravo, bio recepcija njemačkog zakonika, ali je od njega bio opširniji, bolji i liberalniji. Odredbe hrvatskog trgovačkog zakona primjenjivale su se nakon Drugog svjetskog rata kao pravna pravila, i to u statusnim stvarima do 1948., tj. do ukidanja trgovačkih društava, a u ugovorenome dijelu do 1978. kada je donesen Zakon o obveznim odnosima. Materiju koju je taj zakon uređivao do početka primjene Zakona o trgovačkim društvima, uređivali su Zakon o poduzećima, Zakon o postupku za upis u sudski registar, Uredba o upisu u sudski registar, Zakon o zadrugama, Zakon o obveznim odnosima i ostali zakoni.³

Nakon 1875. u Hrvatskoj se nije više donosio trgovački zakon a postojeći se Trgovački zakon nije mijenjao ni dopunjavao. To je i razumljivo uzme li se u obzir razvoj gospodarstva i složenost odnosa koji nastaju pri obavljanju gospodarskih djelatnosti. Tome je uvelike pridonio razvoj nekih grana prava u odnosu prema stanju koje je bilo u vrijeme donošenja toga zakona. Zato su posebna područja prava kasnije i uređivana odvojenim zakonima, što je dijelom posljedica i prihvaćanja međunarodnih konvencija koje su dovele do izjednačenja propisa u nekim područjima prava. Valja strogo očekivati da će ta nastojanja nastaviti.

Razvoj hrvatskoga prava kojime se uređuju trgovačka društva je na tome, nažalost, stao. Dok su se druga prava s kojima se ono u vrijeme donošenja spomenutoga zakona moglo uspoređivati u posljednjih sto godina intenzivno razvijala, hrvatsko pravo se zbog poznatih povijesnih razloga najprije sedamdesetak godina praktički nije ozbiljno mijenjalo, osim nešto

³ Barbić, J.: Zakon o trgovačkim društvima, I. dio, Zagreb, 1995. Godina, str..23

putem sudske prakse i donošenjem propisa o dioničkim društvima te Zakona o udrugama s ograničenom odgovornošću na području Dalmacije i Istre, a zatim su propisi o trgovačkim društvima prestali vrijediti. Nakon toga u hrvatskome pravu nastaje velika praznina.

Prvih godina poslije Drugoga svjetskog rata u nas, naime, još postoje trgovačka društva, pa su se na njih jedino i mogla primijeniti pravila koja su vrijedila prije toga. Novi propisi o tome nisu ni doneseni, jer je tada ionako vladalo mišljenje da se trgovačka društva ukinu.

Hrvatski trgovački zakon poznao je:

- javno trgovačko društvo,
- komanditno društvo i
- dioničko društvo.

Osim njih, u tom su zakonu bili uređeni:

- d) prigodno društvo koje nije trgovačko društvo nego je zapravo bilo posrijedi ortaštvo trgovačkoga prava te
- e) zadruge koje po naravi stvari ne pripadaju trgovačkim društvima.

Na području Dalmacije i Istre vrijedio je austrijski Trgovački zakon iz 1862., ali su vrijedili i propisi o dioničkim društvima iz 1899. te Zakon o udrugama s ograničenom odgovornošću iz 1906.godine.⁴ U tadašnjoj Hrvatskoj i Slavoniji je važio hrvatski Trgovački zakon iz 1875. godine, dok je u Dalmaciji bio na snazi austrijski opći trgovinski zakon iz 1862. godine.⁵

Spomenuti propisi poznavali su:

- javno trgovačko društvo,
- komanditno društvo i komanditno društvo na dionice,
- dioničko društvo
- tajno društvo
- društvo s ograničenom odgovornošću na temelju posebnog zakona.

Osim njih, u Trgovačkom je zakonu bilo uređeno i prigodno društvo koje je, zapravo, bilo ortaštvo.

⁴ Barbić, J.: Zakon o trgovačkim društvima, I. dio, Zagreb, 1995. Godina, str.: 23-24.

⁵ H. Horak, Uvod u trgovačko pravo, dostupno na:

http://www.fer.unizg.hr/_download/repository/Uvod_u_trgovacko_pravo_1.pdf

Iz ovoga pregleda proizlazi da su od društava koja valja smatrati trgovačkima na oba spomenuta pravna područja, na teritoriju današnje Hrvatske ostajala javna trgovačka društva, komanditna društva i dionička društva. Propisi su bili austrijski ili rađeni prema uzoru na austrijsko pravo. To znači da su u prošlom i na početku ovoga stoljeća manje više odgovarali razvoju prava u Europi u to doba. Razlog tome valja tražiti u stupnju razvoja prava trgovačkih društava u austrijskome pravu, na koje je bitno utjecalo njemačko pravo. Važno je napomenuti da se društvo s ograničenom odgovornošću, koje se u praksi u najvećem broju zemalja (osim, npr., u Švicarskoj) najviše koristi, moglo primijeniti samo na području Dalmacije i Istre. Razlog je u tome što je ono prvi put uvedeno u Njemačkoj, i to tek 1892. kada su već bili doneseni svi citirani zakoni koji su se primjenjivali prije Drugoga svjetskog rata, pa tako i u prvim godinama nakon toga rata. Budući da su na području Istre i Dalmacije do 1918. neposredno vrijedili austrijski zakoni, tamo se koristilo i to društvo, jer je 1906. bilo u Austriji uvedeno posebnim zakonom koji se primjenjivao i na tome području.

Takvo pravno stanje vrijedilo je do 1948., kada su Osnovnim zakonom o privatnim trgovačkim radnjama sva navedena društva prestala postojati. Jedino je za privatne trgovačke radnje bilo propisano da uz odobrenje mogu postojati u obliku javnoga trgovačkoga društva, ali je donošenjem Uredbe o osnivanju poduzeća i radnji 1953. prestala i ta mogućnost. Slijedila su desetljeća u kojima pravo u nas nije poznavalo oblike pravnih osoba temeljenih na vlasništvu, pa prema tome ni trgovačka društva. U zemljama tržišnoga gospodarstva nastavljen je razvoj prava trgovačkih društava. Usavršavani su propisi, razvijala se bogata sudska praksa i stvarala izvrsna pravna književnost. U tim zemljama uređivala su se suptilna pitanja trgovačkih društava onako kako ih je nametao život.⁶

Posredni utjecaj njemačkog prava na hrvatsko pravo društava putem austrijskog se nastavio i u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Jugoslavija je 1937. donijela Trgovački zakon i njime uredila pravo društava koji nikad nije stupio na snagu, pa se nastavila primjena propisa koji su važili u vrijeme nastanka države. To je trajalo do 1948. kada su Osnovnim zakonom o privatnim trgovačkim radnjama u tadašnjoj Jugoslaviji prestala sva trgovačka društva, osim privatnih trgovačkih radnji u obliku javnog trgovačkog društva koje su prestale 1953. godine. Od društava ostalo je jedino ortaštvo koje su uređivale odredbe Općeg građanskog zakonika što su se primjenjivale kao pravna pravila.⁷

⁶ Barbić, J.: Zakon o trgovačkim društvima, I. dio, Zagreb, 1995. godina, str..25

⁷ Barbić, J.: Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu (Online), Utjecaj njemačkog prava na stvaranje hrvatskog prava društava, dostupno na: <http://www.pravst.unist.hr/zbornik.php?p=19&s=81>

3. RAZDOBLJE OD 1948. GODINE DO 1995. GODINE

Vrijeme odmah nakon Drugog svjetskog rata obilježava administrativno upravljanje gospodarstvom, nastavlja se uvođenjem i „stalnom dogradnjom“ samoupravljanja koje je „vrhunac razrade“ doživjelo u Zakonu o udruženom radu. Oduzimanjem trgovačkih društava i radnji 1948. od tadašnjoj vlasnika, počela su se stvarati državna poduzeća.

U prvoj je fazi administrativno upravljanje privredom uvedeno osnovnim zakonom o državnim privrednim poduzećima (1946.). To je faza naturalnog planiranja u kojemu je individualni upravni akt- planski zadatak bio podloga ugovoru. Plan je predviđao čak i ugovorne partnere, koji su na temelju planskih zadataka bili dužni sklopiti ugovor. Ti su zadaci, osim partnera, predviđali i sastojke ugovora, pa je strankama ostajalo vrlo malo prostora za donošenje vlastite odluke. One su se mogle sporazumijevati samo s nekim detaljima potrebnima za ostvarenje ugovora, ali su pritom također bile vezane planskim zadacima. U toj fazi nije se moglo govoriti o slobodnom nastupanju subjekata privrednog prava u pravnom prometu jer su njihova ovlaštenja propisima bila vrlo skućena.

Drugu fazu obilježava uvođenje novoga privrednog sustava 1950. godine Osnovnim zakonom o upravljanju državnim privrednim poduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva, čije donošenje oznaćava početak samoupravljanja. Na temelju toga zakona i Ustavnog zakona o osnovama društvenog i politićkog uređenja FNRJ i saveznih organa vlasti (1953.) donesenog nakon njega, društveno vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju i samoupravljanje proizvođaća u privredi osnova su privrednog sustava. Privredna organizacija je samostalna pravna osoba koja slobodno nastupa u pravnom prometu, nosilac je prava i obveza za koje odgovara cjelokupnom imovinom na kojoj ima pravo korištenja. Odgovornost se proteže sve do stećaja. Pravo korištenja, uključivši tu i pravo raspolaganja, ima radni kolektiv koji upravlja privrednom organizacijom.⁸

U kapitalistićkim zakonodavstvima postoje odrećeni tipovi trgovaćkih društava. Dijelev se u dvije odijeljene grupe:⁹

1. Personalni tip društva
2. Kapitalistićki tip

⁸ Barbić, J.: Zakon o trgovaćkim društvima, I. dio, Zagreb, 1995. godina, str.: 26.

⁹ Rastovćan, P.: Trgovaćka društva (glavni nosioci privrede u kapitalizmu), Zagreb, 1956.godina, str.:4.

Prototip personalnog tipa trgovačkog društva je bilo javno trgovačko društvo. Tu se pojedinci angažiraju čitavom svojom imovinom, a ne samo dijelom imovine koji su unijeli u društvo. Oni rade u društvu, oni za obveze društva odgovaraju čitavom svojom imovinom.

Prototip kapitalističkog tipa je bilo dioničko društvo. Tu su pojedinci unosili u društvo samo jedan dio svoje imovine u formi dionica (akcija). Nisu bili obvezni raditi u društvu, prihod se dijelio u omjeru s unesenim kapitalom (dionicama), za obveze društva nije se odgovaralo svojom imovinom koju u društvo nisu unijeli, već je za obveze odgovaralo samo društvo kao juridička osoba.

Kod javnog trgovačkog društva osnova organizacije je bila zajednički rad pojedinaca i zajednička kompletna odgovornost njihovom čitavom imovinom, te su takve organizacije bile razumljive u tom prijelaznom vremenu u kojem su se nalazili. Zatim, kod dioničkog društva se sve svodilo na kapitaliziranje, na ubiranje plodova od društvenog rada pa čak i bez vlastitog rada i bez neograničenog vlastitog rizika.

Javno trgovačka društvo je postojalo kada su dvije ili više osoba vodile trgovačko poduzeće pod zajedničkom tvrtkom (firmom), a svaka osoba je vjerovnicima društva odgovarala cijelom svojom imovinom. Društvo se moralo prijaviti za upis u trgovački registar, najkasnije u trenutku kada društvo počne poslovati. Prijavu su činile se osobe zajedno. Za pravne odnose između članova odgovoran je bio društveni ugovor. Po njemu su članovi imali slobodu da svoje odnose sporazumno uredi. Prestankom društva nije prestajala sva pravna zajednica među članovima. Naprotiv, društvo je i dalje postojalo jer je tu bilo čitav nit odnosa koje je trebalo riješiti. Moglo je čak i nove poslove sklapati, ukoliko je to bilo potrebno.

Komanditno društvo je bilo kada dvije ili više osoba vode trgovačko poduzeće pod zajedničkom tvrtkom, a odgovornost prema društvenim vjerovnicima kod jednog ili osoba ograničena je novčanim iznosom određenim za svakog od njih, dok je odgovornost jednog ili više članova neograničena (osobno odgovorni članovi). Komanditno društvo uglavnom se preklapalo s javnim trgovačkim društvom. Također se moralo prijaviti u trgovački registar.¹⁰

¹⁰ Rastovčan, P.: Trgovačka društva (glavni nosioci privrede u kapitalizmu), Zagreb, 1956.godina, str.:4.-43.

Dioničko društvo je imalo nekoliko karakteristika:

- Društvo je imalo glavnicu (koja je u pravilu bila izražena i određena u gotovom novcu (osnovna glavnica)
- Glavnica je podijeljena na dijelove (dionice)
- Svaki član sudjeluje s jednim ili više dijelova, pa se uplatom tih dijelova glavnica i stvara
- Dužnosti članova su se svodile na uplatu preuzetog dijela, član nije imao daljnjih obaveza prema društvu, a nije ni odgovarao trećim osobama za obaveze društva

Društvo s ograničenom odgovornošću je imalo karakteristike i „kapitalskog“ i personalnog udruženja, ono je sjedinjavalo karakteristike jednog i drugog društvenog tipa. Imalo je ograničenu odgovornost članova društva, zatim dolazi drugi element o čvrstoj osobnoj povezanosti članova. Za razliku kod dioničkog društva, u ovom društvu pojedinac nije mogao sudjelovati s „više uloga“, a ulogi nisu morali biti jednaki. Član nije odgovarao za obaveze društva.

Još je i postojalo komanditno društvo na dionice. Ovo društvo je stalo u sredini između komanditnog i dioničkog društva, te je ujedinjavalo neke elemente jednoga i neke elemente drugoga. Kao i kod komanditnog, a za razliku od dioničkog, kod ovog oblika udruživanja imalo je članova koji su odgovarali za društvene obaveze osobno cijelom svojom imovinom. Kao i kod dioničkog, a za razliku od komanditnog društva, razdijeljeni su ulogi ostalih članova na dionice, te su oni odgovarali za društvene obaveze samo tim dionicama.

Udruživanje za pojedine trgovačke poslove (prigodno društvo) nije trgovačko društvo. Pod prigodnim društvom se podrazumijeva slučaj kada se dva ili više člana slože, da obave jedan ili više pojedinih trgovačkih poslova. Navedeni članovi se nisu tim poslovima bavili u vidu privrednog zanimanja, nemaju trgovačko poduzeće, pa nisu uzimali ni zajedničku tvrtku.

Tajno društvo je postojalo kada netko sudjeluje u trgovačkom poduzeću drugoga s imovinskim ulogom, i to tako, da ima pravo na udio u dobitku, no prema trećima nema nikakvih prava jer poduzeće ostaje poduzeće drugoga. Imalac poduzeća je morao biti trgovac, no tajno društvo nije bilo trgovačko društvo.¹¹

¹¹ Rastovčan, P.: Trgovačka društva (glavni nosioci privrede u kapitalizmu), Zagreb, 1956.godina, str.:51.-105.

Treća faza počinje 1963. godine donošenjem ustava SFRJ, republičkih ustava i pokrajinskih zakona, kojima se 'unapređuje' sustav samoupravlja, pa je u skladu s time izmijenjen i status privrednih organizacija u odnosu prema organima države. Uvodi se pojam radne organizacije koja je samostalna i samoupravna organizacija sa svojstvom pravne osobe i s potpunim ovlaštenjima u pravnom prometu. Njezine organe upravljanja biraju radnici koji u njoj rade. Radnu organizaciju može ukinuti nadležni državni organ samo u iznimnim slučajevima koji su predviđeni zakonom, a isto tako i stavljena pod prisilnu upravu samo uz uvjete i prema postupku što ga predviđa zakon. Od važnijih zakona koji su doneseni na temelju Ustava treba navesti Osnovni zakon o poduzećima, Osnovni zakon o radnim odnosima, Zakon o sredstvima privrednih organizacija (1965.), Osnovni zakon o izboru radničkog savjeta i drugih organa upravljanja u radnim organizacijama (1964.), Osnovni zakon o prometu robe (1967.). Nakon Ustavnog amandmana XV. te izmjene i dopune Osnovnog zakona o poduzećima, Zakona o sredstvima radnih organizacija te donošenja Osnovnog zakona o utvrđivanju i raspodjeli dohotka u radnim organizacijama (1986.), uvode se tri vrste jedinica poduzeća (organizacija udruženog rada u sastavu radne organizacije).

To su bile:

- a) samostalne organizacije udruženog rada sa svojstvom pravne osobe
- b) samostalne organizacije udruženog rada bez svojstva pravne osobe
- c) organizacije udruženog rada s drukčijim opsegom samoupravnih prava.

Svojstvo samostalne organizacije udruženog rada sa svojstvom pravne osobe utvrđivalo se statutom poduzeća ili ugovorom koji je na temelju njega sklopljen. Takva je samostalna organizacija udruženog rada morala ispunjavati uvjete da na temelju statuta ili navedenog ugovora samostalno stječe i raspoređuje dohodak, da samostalno odlučuje o korištenju i raspolaganju sredstvima i da samostalno nastupa na tržištu. Ona je samostalno stjecala prava i obveze u prometu za koje je odgovarala, te je mogla ići i u stečaj. Unutar te vrste samostalne organizacije udruženog rada mogli su postojati njezini dijelovi s određenom samostalnošću u poslovanju.

Samostalna organizacija udruženog rada bez svojstva pravne osobe samostalno je utvrđivala i raspoređivala dohodak. Ona je odlučivala i o korištenju i raspolaganju sredstvima, ali s obzirom na narav proizvoda koje proizvodi i usluga koje pruža, nije imala uvjete za samostalno nastupanje na tržištu. Ipak se moglo i tim organizacijama statutom ili drugim

aktom koji je predviđen u statutu dati ovlaštenje za sklapanje ugovora u ime i za račun poduzeća.

Organizacija udruženog rada s drukčijim Opsegom samoupravnih prava nije imala nijedno od ovlaštenja što su ih imale preostale dvije vrste jedinica, pa ni svojstvo pravne osobe. Njezina samoupravna prava određivala su se statutom ili ugovorom na osnovi statuta. Takva organizacija je ipak, ali samo, iznimno, mogla dobiti pravo sklapanja ugovora s trećim osobama u ime i za račun poduzeća.¹²

Prijelazno stanje završava nakon donošenja Ustava 1974. donošenjem Zakona o udruženom radu (1976.). Tada je zapravo započelo razdoblje koje je trajalo do stupanja na snagu Zakona o poduzećima početkom 1989. godine. Pritom valja imati na umu da je, kada je organiziranosti pravnih osoba riječ, ono zapravo trajalo sve dok se one nisu pretvorile u društvena poduzeća, a to znači još godinu dana nakon stupanja Zakona na snagu, ne računajući pojedinačne slučajeve onih koji su pretvorbu obavili i nakon propisanog roka.

Formulacije iz Zakona o udruženom radu s pravnotehničkog stajališta nisu bile dobre. Duge nejasne i nekada dvosmislene formulacije, nedovršeni zahvati u reguliranju, kontradikcije, nedefinirani ili manjkave određeni pojmovi, odudaranje od pristupa kakav se čini u nekim pitanjima u drugim propisima, izazvali su u praksi dosta teškoća i doveli do različitih tumačenja pa nekada i dijametralno suprotnih stavova sudova glede istoga teksta.

Ni sadržaj rješenja koja je Zakon nudio nije ostao bez prigovora. U njima se osjećala suvišna krutost koja je onemogućavala da se vuku brzi poslovni potezi, iako svakodnevne promjene koje su izazvane promjenama u tehnologiji i načinu poslovanja, napose u dodiru sa svijetom, traže brzo i elastično prilagođavanje prilikama. S obzirom na područje uređenja koje se njime pokrivalo, Zakon o udruženom radu je neposredno utjecao i na brojne druge propise nametnuvši oblike poslovanja koji nisu pogodovali zadovoljenju poslovnih potreba i nerijetko ostavljali sa strane uspješnost poslovanja u odnosu na poštivanje propisanih formalnosti koje otežavaju, a nekada i onemogućuju da se ona postigne. Rezultat je toga da su nositelji poslovanja, da bi zadovoljili svoj interes, pribjegavali zaobilaznim rješenjima. Ona, međutim, zahtijevaju da poslovna konstrukcija dulje traje, što je čini skupljem i manje uspješnom. To je cijena koja se platila primjeni nekih rješenja iz Zakona.

¹² Barbić, J.: Zakon o trgovačkim društvima, I. dio, Zagreb, 1995. Godina, str.: 26.-27.

Spomenuti, a i ostali ozbiljni nedostaci bili su razlogom da je potkraj 1987. došlo do opsežnih izmjena i dopuna toga zakona. U to vrijeme, usprkos brojnim stručnim upozorenjima (među ostalim i 1200 pravnikâ u gospodarstvu okupljenih na svom godišnjem susretu te godine u Opatiji) da se to ne čini, planiralo se provesti promjene u dvije etape. Takvim se promjenama protivilo zato što se bez prethodnih izmjena ograničavajućih odredaba Ustava nisu mogle provesti korjenite promjene u propisima. Iako je izmijenjena oko trećina odredaba Zakona, pa su učinjena i određena poboljšanja, konačni je uspjeh izostao. Za jači pomak trebalo je promijeniti Ustav.¹³

I nakon izmjena i dopuna Zakona o udruženom radu, nisu uklonjeni temeljni prigovori upućivani načinu organiziranja gospodarstva. Teoretski nedovoljno razrađen, a u biti pogrešan, koncept društvenog vlasništva i na njemu temeljene odredbe Ustava imali su odraza na stvaranje tipova pravnih osoba kakvo je bilo propisano Zakonom. Neodgovarajuće organiziranje gospodarstva posebno se osjećalo na području ulaženja pravnih osoba u poslovne odnose. Obvezni odnosi kojima se ostvaruje tržišno poslovanje traže postojanje tipa pravne osobe koji se stvorio u tržišnim gospodarstvima i kojega treba donekle smatrati civilizacijskom tekovinom na području poslovanja jer odgovara potrebama poduzetništva i tržišnog djelovanja.

Uvjeti u kojima ne djeluje tržište i na tome građen pravni sustav doveli su do toga da se odstupilo od spomenutih osnovnih postavki i stvorilo tipove pravnih osoba koji nemaju sve funkcije ekonomskog subjekta nego ih dijele međusobno postojanje osnovne organizacije udruženog rada, radne organizacije, složene organizacije udruženog rada i radne zajednice te poslovne zajednice kao oblika poslovnog povezivanja koje, premda su bile pravne osobe nisu imale sva obilježja tih osoba koja se za to očekuju u središnjim pravnim sustavima, nije omogućavalo normalno poslovanje. Izmjene i dopune Zakona o udruženom radu nisu tu napravile nikakav pomak, iako bi se na prvi pogled mogao izvesti i nešto drukčiji zaključak. Dublja analiza, međutim, pokazuje da je stanje zapravo ostalo onakvim kakvo je bilo i prije toga. I dalje se koncept pravne osobe temelji na radu, a ne na imovini.¹⁴

Zakon o udruženom radu nije omogućavao takvo organiziranje gospodarstva. Postavljajući pravnu osobu isključivo na temelju rada, a ne kapitala (zanemarujući u cijelosti njegovu funkciju), Zakon je zahtijevao i jednoobrazno organiziranje prema administrativno postavljenim okvirima. Propisujući pravo i dužnost organiziranja radnika u osnovnu

¹³ Barbić, J.: Zakon o trgovačkim društvima, I. dio, Zagreb, 1995. Godina, str.:28.-30.

¹⁴ Barbić, J.: Zakon o trgovačkim društvima, I. dio, Zagreb, 1995. Godina, str.:31.

organizaciju te ograničavajući djelovanje takve osnovne organizacije tako da ona može obavljati samo jednu osnovnu djelatnost, i to onu koja je određena jedinstvenom klasifikacijom djelatnosti, Zakon o udruženom radu je cijelo gospodarstvo organizirao prema statističkim mjerilima. Tako je nastao paradoks da se gospodarstvo pri ostvarivanju svog vitalnog interesa ravna prema statistici, a ne obratno, tj. da statističke klasifikacije proizlaze iz onoga što se događa u gospodarstvu. Isti pristup je napravljen i kada je riječ o ovlaštenju za obavljanje vanjskotrgovinskog poslovanja koje se davalo po stavkama Carinske tarife. Time je bilo potpuno zaustavljeno strukturiranje gospodarstva prema njegovim stvarnim potrebama. Nasuprot tome, dominirala je ukočenost i obvezatnost oblika propisanih na umjetan način. Sloboda organiziranja praktički je time bila isključena.

Imperativ promjene takvog stanja doveo je do toga da se gospodarski sustav morao bitno promijeniti. Pritom su izražene polazne osnove koje bi se ukratko mogle sažeti u:

- a) uvođenju tržišta (roba, usluga, rada i kapitala),
- b) priznavanju poduzetništva i
- c) otvaranju prema svijetu.

U praksi se stidljivo izjavljivala potreba za uvođenjem tržišta i pritom inaugurirala i poticala dogovorna ekonomija (samoupravno sporazumijevanje i društveno dogovaranje) kao negaciju tržišta, potpuno uklanjalo priznavanje poduzetništva proglašavajući to nespojivim sa socijalizmom i snažno isticala potreba za otvaranjem prema svijetu. Pritom se u praksi propisima maksimalno zatvaralo pred svijetom, otežavajući i destimulirajući pravnom regulativom, djelovanje domaćih pravnih osoba u međunarodnoj trgovini i inozemnih pravnih osoba da ulaze u složenije i tješnije poslovne odnose s domaćim osobama. Ostvarivanje spomenutih triju polaznih postavki zahtijevalo je stoga radikalnu promjenu ponašanja, što znači i promjenu cjelokupnoga pravnog sustava.¹⁵

Poduzetništvo mora uzeti u obzir kategoriju dobiti, a ne dohotka. Ništa se od toga nije moglo provesti na temelju Zakona o udruženom radu, jer se on temeljio na bitno drukčijem konceptu -konceptu pravne osobe bez imovine ali sa sredstvima kao pretpostavci rada, isključivo na radu uz pravno i ekonomsko zanemarenje kapitala te na rezultatu poslovanja koji se očituje u dohotku pri čijoj raspodjeli sudjeluju u najvećem dijelu i oni koji nisu sudjelovali pri njegovu stvaranju. Osnova takvog poslovanja više nije mogla biti osnovna organizacija udruženog rada na kojoj je kao temeljnoj pravnoj osobi počivao cijeli sustav pravnih osoba

¹⁵ Barbić, J.: Zakon o trgovačkim društvima, I. dio, Zagreb, 1995. Godina, str.:32-33

postavljen Zakonom o udruženom radu. Samim time nije se više moglo govoriti o daljnjim izmjenama tog zakona, nego o njegovom potpunom napuštanju. Sustav pravnih osoba postavljenih na bitno drukčiju osnovu zahtijevao je da se to učini zakonom koji bi se temeljio na sasvim drukčijoj koncepciji, a to je mogao biti samo zakon koji bi u nas ponovno uveo poduzeća. Opravdanost prigovora struke da se potkraj 1987. ne provedu promjene Zakona o udruženom radu je time i formalno potvrđena.

Zakon o poduzećima, koji je stupio na snagu 1. siječnja 1989., bio je zamišljen kao zakon koji je trebao ukloniti prepreke postavljene u Zakonu o udruženom radu za uvođenje novog koncepta gospodarstva. Iako su se mogle postaviti brojne primjedbe pravnotehničke naravi na kvalitetu rješenja u Zakonu, valja naglasiti da je po osnovnom konceptu koji je nudio taj zakon ipak značio bitan pomak za gospodarski sustav, dotad vjerojatno najveći poslije 1950. To je zapravo zakon koji je formalnopravno otvorio vrata, nažalost, ne i više od toga, novim organizacijskim oblicima gospodarskih subjekata. Ipak nije riješio, onako kako bi to trebalo, ovlaštenja vlasnika kapitala u pravnoj osobi. Napose to nije učinio za društveno poduzeće.

Tim zakonom je omogućen povratak trgovačkih društava. Iako je dao osnovu za to da se u nas može koristiti trgovačkim društvima, u Zakonu se ona tako ne nazivaju. Zakon, naime, polazi od podjele poduzeća na vlasničkoj osnovi. U njemu se govori o poduzeću u društvenom, zadružnom, mješovitom i u privatnom vlasništvu, ovisno o tome u kojemu su vlasničkome režimu sredstva kojima poduzeće posluje.

Zakon poznaje:

- 1) dioničko društvo,
- 2) društvo s ograničenom odgovornošću
- 3) komanditno društvo
- 4) komanditno društvo na dionice, te
- 5) društvo s neograničenom solidarnom odgovornošću članova koje odgovara današnjem javnom trgovačkom društvu.¹⁶

Njime je svim trgovačkim društvima dano svojstvo pravne osobe i svrstana su u poduzeća s time da za njih nije korišten skupni naziv koji bi odražavao stvarno stanje stvari. Ta se, naime, društva ni prema tome zakonu ne koriste samo onda kada je prema nazivlju iz Zakona

¹⁶ Barbić, J.: Zakon o trgovačkim društvima, I. dio, Zagreb, 1995. Godina, str.:34.-35.

u pitanju mješovito vlasništvo, već i kada je poduzeće u privatnom, a u dva slučaja i u društvenom vlasništvu. Njime, međutim, nije uveden suvremeni koncept poduzeća.

Prvobitni tekst Zakona o poduzećima imao je samo 52 članka o trgovačkim društvima, a nakon učinjenih izmjena, samo 42 članka. Veća usporedba s onim koliko je odredaba bilo posvećeno tim društvima u našem prijeratnom pravu, pa prema tome i u prvim godinama poslije Drugoga svjetskog rata, pokazuje znatnu podnormiranost. Usporedi li se to sa stanjem uređenja trgovačkih društava u zemljama tržišnoga gospodarstva, ona se pokazuje još većom. Usporedba sa suvremenim pravnim sustavima zapravo i nije moguća, jer je preveliko siromaštvo odredaba domaćega prava uzrokom da se u njemu najveći broj rješenja koja se susreću u tim pravima čak i ne naslućuje, a brojna pitanja koja se u njima uređuju u Zakonu ni ne spominju. Prema tome zakonu stanje je daleko ispod razine na kojoj je bilo pravno uređenje trgovačkih društava u vrijeme kada su ona bila ukinuta, što će reći da je bilo lošije nego što je to bilo prema propisima donesenima još u prošlom stoljeću.

Zakon o poduzećima je, doduše, prihvatio one oblike društava koja su se u nas koristila prije nego što ih se ukinulo, iako se to po njihovim nazivima uvijek i ne vidi. Ranije pravo poznavalo je dioničko društvo, društvo s ograničenom odgovornošću samo na jednom području, komanditno društvo, komanditno društvo na dionice, ali ne na svim područjima, te javno trgovačko društvo koje taj zakon naziva društvom s neograničenom solidarnom odgovornošću članova. S te strane moglo bi se reći da je u naš pravni sustav uveo ona trgovačka društva koja su četrdeset godina ranije bila ukinuta s time da je bitno proširio područje primjene društva s ograničenom odgovornošću i komanditnog društva na dionice. U Zakonu, međutim, nema odredaba o prigodnom društvu koje zapravo i nije trgovačko društvo, ali su ga propisi uređivali na svim pravnim područjima iako ne s istim nazivom, ni o tajnom društvu, koje nije svugdje ni bilo uređeno propisima. Iako je time otežano korištenje takvih oblika udruživanja, ono u praksi nije isključeno. Valja, naime, imati na umu da u propisima o tome nije bilo supsidijarnih rješenja, pa se moralo posvetiti mnogo više pažnje uređenju odnosa na autonomnoj osnovi.¹⁷

Uređenje trgovačkih društava nije tim zakonom ni koncepcijski postavljeno kako valja. U Zakonu se pod posebnim naslovom uređuje osnivanje svih društava, i to u samo četiri članka. Odredbe su suviše općenite, a i nisu se sve mogle primijeniti na osnivanje baš svih društava. Na temelju samo tih nekoliko općih odredaba društvo se ne bi moglo osnovati, jer su za to

¹⁷ Barbić, J.: Zakon o trgovačkim društvima, I. dio, Zagreb, 1995. Godina, str.:35.-36.

potrebne i odredbe koje se odnose na svako od njih. Kako one nisu uvijek jasno izražene tamo gdje se uređuje svako pojedino društvo, osnivanje društava nije uopće precizno i jasno određeno. Pritom se moralo pomoći odredbama propisa o upisu u sudski registar, a kada je riječ o dioničkom društvu, i odredbama tadašnjeg Zakona o vrijednosnim papirima.

Bilo bi mnogo bolje da je osnivanje svakoga društva posebno uređeno tamo gdje se nalaze odredbe kojima se uređuje takvo društvo. Ono bi se i ovako moglo osnovati bez općih odredaba o osnivanju svih društava. Uzme li se da se od četiri spomenuta članka Zakona jedan odnosi na tvrtku društva, što uopće nije potrebno jer se tamo ne uređuje ništa više od onoga što općenito vrijedi za tvrtku svakoga poduzeća, pa je i posebno propisano u istome zakonu, dobiva se još jasnija slika o nepotrebnosti tih nekoliko uvodnih odredaba.

Na svako pojedino društvo odnosilo se po samo nekoliko odredaba koje nisu zadovoljavale ni temeljne zahtjeve za to da bi se društvo moglo smatrati imalo pravno uređenim. Nakon brisanja odredaba o dionicama, kada je riječ o dioničkom društvu, praznina je bila još veća, ali je popunjena nepreciznim, šturim, pa dijelom i pogrešnim odredbama Zakona o vrijednosnim papirima.

Pogreška je napravljena i s time što su na jednome mjestu uređeni upravljanje i vođenje poslova u svim trgovačkim društvima. Iako su u tome dijelu Zakona sadržana i neka posebna rješenja kada je riječ o određenome tipu društva, ne mogu se izbjeći nepreciznosti koje proizlaze iz toga što se ta pitanja na jednome mjestu uređuju za društva koja se u osnovi razlikuju (za društva kapitala i za društva osoba). Kasnijim intervencijama u Zakonu došlo je do još veće pomutnje, jer su odredbe o nadzornom organu u društvima ispuštene pa je ostalo otvorenim mogu li ga ona uopće imati. Takvo pitanje moralo se jasno riješiti Zakonom, a ne ostaviti da se odgovor na njega dobije tek tumačenjem propisa.¹⁸

Takav nedovoljno razrađen zakonodavni pristup društvima doveo je do pravne nesigurnosti koja se sve više očitovala što je više takvih društava poslovalo. U praksi su se javila brojna pitanja za koja u Zakonu o poduzećima nije bilo rješenja, pa ni sudovi nemaju dovoljno oslonca za stvaranje solidne prakse, a doktrina je prisiljena da poseže za rješenjima iz inozemnih prava.

Puna autonomija bez ograničenja, kakva je bila praktički uspostavljena Zakonom o poduzećima, dovela je do anarhije. Na temelju njega mogle su se provoditi brojne zlouporabe

¹⁸ Barbić, J.: Zakon o trgovačkim društvima, I. dio, Zagreb, 1995. Godina, str.:36.

koje nisu dopuštene u zemljama s razvijenim pravnim sustavima. Ni jedan ozbiljan pravni sustav to ne može dopustiti. Zato se u zemljama s razvijenim pravom kojim se uređuju trgovačka društva polazi od autonomnog uređenja odnosa, ali se autonomiji postavljaju granice s ciljem da bi se ona uopće mogla primijeniti. U njima su stoljetna iskustva dovela do usvajanja standarda kojima se postiže veća ili manja ravnoteža između autonomije za uređenje odnosa i zahtjeva da se postigne pravna sigurnost koja je, zapravo, temelj slobodnoga uređenja odnosa. Pravna sigurnost je, uostalom, i osnovna pretpostavka stranačke autonomije. Stalnom doradom propisa, napose nakon uočenih zlouporaba, teži se optimalnim rješenjima. To je stalan proces.

Zakon o poduzećima primjenjivao se i na tzv. društvena poduzeća temeljena na društvenom vlasništvu i samoupravljanju. Daljnji razvoj je, međutim, zahtijevao vlasničko prestrukturiranje kao pretpostavku za to da bi se mogla primijeniti iskustva iz razvijenih zemalja. To znači da prvo valja napustiti društven'o vlasništvo koje u kombinaciji sa samoupravljanjem nije dalo dobre rezultate. Zakon o poduzećima je izmjenama i dopunama iz 1990. godine zaustavio daljnje osnivanje društvenih poduzeća, ali se na temelju njega postojeća društvena poduzeća nisu mogla pretvoriti u trgovačka društva. To se omogućilo drugim zakonima koji su doneseni uz bitno drukčije političke uvjete u odnosu prema onima kakvi su bili u vrijeme donošenja tog zakona. Brojne tadašnje pravne prepreke za to više nisu postojale.¹⁹

Prvi neuspjeli zakonodavni pokušaj s tim u svezi bio je učinjen saveznim Zakonom o društvenom kapitalu (zapravo izmjenama i dopunama Zakona o prometu i raspolaganju društvenim kapitalom) uvođenjem nekoliko modela pretvorbe, od kojih je najvažniji bio onaj temeljen na izdavanju internih dionica. Republika Hrvatska donijela je Zakon o pretvorbi društvenih poduzeća. Prema tom se zakonu sada dovršavaju posljednje pretvorbe društvenih poduzeća u dionička društva i u društva s ograničenom odgovornošću.

Taj zakon je osnova za vlasničku pretvorbu društvenih poduzeća. Na temelju njega ta poduzeća su relativno brzo prešla u pravne oblike prihvaćene u modernim pravnim sustavima u kojima su određeni vlasnici kapitala koji je u njih uložen, što je temelj za daljnje provođenje privatizacije. Riječ je o jednostavnom i s obzirom na njegovu važnost dosta kratkom zakonu. On se, međutim, nije mogao primijeniti odvojeno od drugih zakona, jer s njima čini cjelinu.

¹⁹ Barbić, J.: Zakon o trgovačkim društvima, I. dio, Zagreb, 1995. Godina, str.:37.

Zakon nije opsežan upravo zbog toga što se u njemu ne ponavljaju odredbe drugih zakona koji su s njime komplementarni.

Time što nije preuzeo odredbe drugih propisa, postiglo se dvoje:

- a) izbjeglo se nepotrebno povećanje opsega Zakona i
- b) spriječilo se da ponavljanjem odredaba drugih zakona ne dođe do takvog odstupanja u primjeni drugih propisa koje ne bi imalo opravdanja.

Zakon o pretvorbi društvenih poduzeća ne može se primijeniti, a da se ne primijene Zakon o poduzećima, Zakon o vrijednosnim papirima, Zakon o obveznim odnosima, Zakon o računovodstvu, propisi o upisu u sudski registar, a prema okolnostima i drugi propisi. Tu treba ubrojiti i posebne zakone kojima se uređuju određena područja, npr. obavljanje zdravstvene, izdavačke i informativne djelatnosti.

Gotovo tri tisuće društvenih poduzeća pretvorbom u dionička društva i društva s ograničenom odgovornošću ušla su tako u opisani izrazito manjkav pravni režim koji se na njih primjenjuje. Hrvatska, međutim, nije imala drugog izbora nego da se uključi u trend razvoja prava u razvijenim zemljama. Pritom je morala praktički početi iz početka. Nije imalo smisla posegnuti za bivšim vlastitim propisima koji su bili na razini onoga što je imala Europa u vrijeme kada su bili doneseni. To bi značilo vratiti se više od sto godina unatrag. Pogrešan put bio bi i poći od tih propisa pri stvaranju novih zakonskih rješenja, jer bi to značilo da bi se u tome moralo prijeći sve ono što su danas razvijena prava već prošla.²⁰

Traženje vlastitoga puta bilo bi pogubno, a donošenje propisa kojim bi se sve svelo na punu slobodu pravnog uređenja odnosa u trgovačkim društvima bez ograničenja u interesu pravne sigurnosti bilo bi katastrofalno. Time bi se u Hrvatsku uveo kapitalizam kakav je bio na početku XIX. stoljeća. To ne bi odgovaralo stanju u ostalim zemljama. Ovo posljednje odgovara stanju na temelju Zakona o poduzećima. Na temelju takvog propisa ne bi se mogla stvoriti država vladavine prava koja je temeljna pretpostavka za suvremeno gospodarstvo. Trebalo je stoga pristupiti izradi propisa koji bi stvorili tu pretpostavku. To su zahtijevali deseci tisuća trgovačkih društava osnovanih u Hrvatskoj, sigurnost članova u njima, onih koji s njima dolaze u doticaj i vjerovnika. Takvo pravno stanje trajalo je do kraja 1994., a potpuno neće prestati još godinu dana.²¹

²⁰ Barbić, J.: Zakon o trgovačkim društvima, I. dio, Zagreb, 1995. Godina, str.:36.-39.

²¹ Barbić, J.: Zakon o trgovačkim društvima, I. dio, Zagreb, 1995. Godina, str.:39.

4. RAZDOBLJE OD 1995. GODINE PA DO DANAS

Od 1. siječnja 1995. godine počela je primjena jednog od kapitalnih hrvatskih zakona- Zakona o trgovačkim društvima. Tada je i nastalo hrvatsko pravo društava, ali ne u potpunosti nego samo jedna od njegovih sastavnica. Ortaštvo je bilo uređeno Zakonom o obveznim odnosima, a zadruge Zakonom o zadrugama. Današnje udruge nisu postojale, a tadašnja udruženja građana nisu imala obilježja društva. Zakon o trgovačkim društvima bio je najvažniji izvor prava društava koji je ispunio svoju zadaću time što su njime u naše pravo unesena suvremena pravna rješenja po uzoru na njemačko pravo.²²

Nakon više desetljeća primjene prava koje je u svemu odstupalo od poznatih prava društava, taj zakon nije mogao u cijelosti prihvatiti vrlo sofisticirana rješenja iz prava uzora, jer bi to izazvalo šok u primjeni prava s posljedicom da se novi propisi zapravo ne bi mogli primijeniti. Zato su Zakonom iz tog prava preuzeta rješenja u mjeri u kojoj je to bilo potrebno da se uvedu tipovi trgovačkih društava i zadovolje temeljni zahtjevi pravne sigurnosti, zaštite vjerovnika i članova društva te omogući funkcioniranje društava u mjeri o kojoj se moglo očekivati da se ta pravila mogu primijeniti.

Njemačko pravo društava, u stanju u kome je bilo u vrijeme stvaranja hrvatskog prava društava, razvijalo se postepeno, pod utjecajem opsežne sudske prakse i vrlo bogate doktrine više od sto godina, nakon što je na područjima koja čine Republiku Hrvatsku razvoj prava društava bio zaustavljen. Kod nas se stoga bez postupanja korak po korak odjednom moralo uvesti pravo društava u njegovom modernom obliku. Takav nagli skok bi i u pravno najuređenijim zemljama, s kojima se Hrvatska u to doba ni u kom slučaju nije mogla mjeriti, neminovno izazvao velike teškoće i veliko je pitanje kako bi se to odrazilo na primjenu prava.

Putem prava uzora koje je bilo usklađeno s europskim pravom društava sa stanjem u ranim devedesetim godinama prošlog stoljeća, dio europskog prava bio je unesen i u hrvatski pravni sustav. Stoga je donošenje Zakona o trgovačkim društvima označilo i početak prilagodbe hrvatskog prava europskom pravu društava. Valja, naime, imati na umu da Hrvatska u to vrijeme još nije bila službeno iskazala želju za ulaskom u Europsku uniju pa je to za nju bila još daleka teško predvidiva budućnost.²³

²² Barbić, J.: Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu (Online), Utjecaj njemačkog prava na stvaranje hrvatskog prava društava, dostupno na: <http://www.pravst.unist.hr/zbornik.php?p=19&s=81>

²³ Barbić, J.: Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu (Online), Utjecaj njemačkog prava na stvaranje hrvatskog prava društava, dostupno na: <http://www.pravst.unist.hr/zbornik.php?p=19&s=81>

Zakon uređuje trgovačka društva onako kako je to učinjeno i u velikom broju ostalih europskih zemalja. Propisano je da postoje:

- ❖ javno trgovačko društvo,
- ❖ komanditno društvo
- ❖ dioničko društvo
- ❖ društvo s ograničenom odgovornošću.

Uređuje se i tajno društvo, iako ono nije trgovačko, ali je s takvim društvom tijesno povezano.
24

Pritom se pazilo i na uporabu i odgovarajućeg pravnog nazivlja koje je prepoznatljivo europskim pravnim standardima. Naziv trgovačka društva proizlazi i iz hrvatske tradicije, i on se do sada upotrebljavao i u pravnoj literaturi i u sudskoj praksi.

Unutarnje uređenje trgovačkoga društva bitno je pojednostavnjeno u odnosu na stanje u tipovima pravnih osoba koji su se koristili prije stupanja na snagu Zakona o trgovačkim društvima. Ono ima statut ili društveni ugovor, ovisno o tome o kojemu je tipu društva riječ. Prihvaćanjem rješenja sadržanih u njemačkom pravu uklonjena je potreba da društvo ima jedno i drugo, kao što je to prije Zakona bilo slučaj.

Daljnji razvoj prava društava se odvijao se s gledišta onoga što će se događati u kratkom razdoblju od nekoliko narednih godina. Te prve godine obilježile su prilagodba hrvatskog prava europskom pravu. Ispitivanje stanja domaćeg prava u odnosu na izvore europskog prava (tzv. screening) zamijenit će vrijeme pregovaranja i utvrđivanja potrebnih promjena u domaćem pravu koje će trebati uvesti. Njih će biti i na području prava društava, mnogo manje u pogledu Zakona o trgovačkim društvima jer je veliki dio europskog prava u nj već ugrađen, a mnogo više u području računovodstva.²⁵

²⁴ Barbić, J.: Zakon o trgovačkim društvima, I. dio, Zagreb, 1995. Godina, str.:52.

²⁵ Barbić, J.: Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu (Online), Utjecaj njemačkog prava na stvaranje hrvatskog prava društava, dostupno na: <http://www.pravst.unist.hr/zbornik.php?p=19&s=81>

Danas se pod trgovačkim društvima smatraju:

- Javno trgovačko društvo
- Komanditno društvo
- Gospodarsko interesno udruženje
- Dioničko društvo
- Društvo s ograničenom odgovornošću

Pritom je važno napomenuti da se navedena društva smatraju trgovcima bez obzira imaju li sva svojstva trgovca (da gospodarsku djelatnost obavljaju samostalno, trajno radi ostvarivanja dobiti).

Naime, trgovačka društva mogu se osnivati bilo radi obavljanja kakve gospodarske, ali i bilo koje druge djelatnosti što znači da je kroz oblik trgovačkog društva moguće obavljati i neke druge negospodarske djelatnosti, a pritom se ipak smatrati trgovcem u juridičkom smislu.²⁶

Društvo, temeljem Zakona o trgovačkim društvima, može prestati radi:

- ❖ Isteka vremena na koji su osnovana,
- ❖ Odluke članova društva,
- ❖ Pravomoćne odluke suda kojom se utvrđuje da je upis društva u sudski registar bio nezakonit
- ❖ Stečaj društva,
- ❖ Smrti, odnosno prestanka nekog od članova društva, ako što drugo ne proizlazi iz društvenog ugovora,
- ❖ Ostvarivanja stečaja nad nekim od članova društva,
- ❖ Otkaza nekog od članova društva ili njegovih vjerovnika,
- ❖ Pravomoćnom odlukom suda

Da bi trgovačko društvo moglo djelovati u pravnom prometu kao pravna osoba, Zakon o trgovačkim društvima određuje da mora biti upisano u sudski registar koji vodi registarski sud na čijem je području sjedište subjekta upisa.

Trgovačko društvo gubi pravnu sposobnost brisanjem iz sudskog registra.²⁷

²⁶ Mintas Hodak, Lj.: Osnove trgovačkog prava, Zagreb, 2010 god., str.:21.

²⁷ Brčić, G.: Trgovačko pravo, Zagreb; 2004. godina, str.:5.-6.

Društvo osoba – prvi tip trgovačkih društava. Poanta osnivanja ovakvog trgovačkog društva jest udruživanje osoba, a ne kapitala. Društvo osnivaju najmanje dva člana i njihova je zadaća davati osobni doprinos u radu društva. Pravnu sposobnost stječu upisom u trgovački registar. Budući da je temelj društva osoba udruživanje članova, a ne kapitala, ne postoji odredba koja bi određivala najmanji iznos kapitala koji se mora unijeti u društvo. Članovi u društvo mogu unijeti dio svoje materijalne imovine (ali ne moraju), no dužni su raditi u društvu, te jednako tako odgovarati za obveze društva solidarno cjelokupnom imovinom (imovinom unesenom u društvo, ali i osobnom imovinom).

Društvo kapitala – drugi tip trgovačkih društava. Društvo može osnovati jedna ili više osoba, a poanta osnivanja je udruživanjem formirati kapital kojim će se pokrenuti poslovanje. Svaka vrsta društva kapitala ima određen minimalan iznos temeljnog kapitala koji je potreban kako bi se društvo osnovalo. Temeljnim kapitalom smatra se početna svota kapitala kojom društvo jamči da će moći otplaćivati potraživanja koja će prema njima imati njihovi vjerovnici. U društvima kapitala svi vlasnici društva odgovaraju isključivo kapitalom unesenim u društvo, a ne svojom osobnom imovinom.²⁸

Novine koje danas posjedujemo u Republici Hrvatskoj, a koje nisu postojale prijašnjih godina jesu i prekogranična pripajanja i spajanja su koji omogućuju spajanje odnosno pripajanje društva kapitala osnovanog u Republici Hrvatskoj i nekoj drugoj državi Europske unije. Prekogranično pripajanje je pripajanje u kojem je bar jedno od društava koja sudjeluju u pripajanju (pripojeno društvo ili društvo preuzimatelj) valjano osnovano po pravu Republike Hrvatske, a drugo društvo koje sudjeluje u pripajanju je društvo koje je valjano osnovano po pravu druge države Europske unije ili država koja je stranka ugovornica Ugovora o europskom ekonomskom prostoru (Island, Lihtenštajn i Norveška). U prekograničnom pripajanju mogu sudjelovati društva kapitala: dioničko društvo (monistički i dualistički model) i društva s ograničenom odgovornošću.

Prekogranično pripajanje mora se upisati u sudski registar u Republici Hrvatskoj i kod nadležnog tijela u državi članici Europske unije ili države koja je stranka ugovornica Ugovora o europskom ekonomskom prostoru. Zakonom se razlikuju slučajevi kad se podnosi prijava i provodi postupak upisa pripajanja u sudski registar pripojenog društva s registriranim sjedištem u Republici Hrvatskoj i društva preuzimatelja s registriranim sjedištem u Republici Hrvatskoj.

²⁸ Pravni oblici, dostupno na: <http://tempus.estudent.hr/115/>

Pojava eura, globalizacija, deregulacija, privatizacija, niske kamate te rast financijskih tržišta uz povećanu likvidnost su potaknuli rast broja pripajanja i spajanja na unutarnjem tržištu EU. Pripajanje i spajanje kao oblici korporativnog restrukturiranja predstavljaju aktivnosti koje imaju za cilj ukinuće prepreka unutarnjem tržištu i bolju alokaciju resursa. Pripajanje i spajanje može imati za cilj stvaranje jačeg gospodarskog subjekta, stvaranje ili dokidanje holdinga i korištenje poreznih pogodnosti.²⁹

Inozemni ulagač, pod uvjetom uzajamnosti koja se pretpostavlja, osniva ili sudjeluje u osnivanju trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj, u njima stječe prava i preuzima obveze pod istim uvjetima i ima isti položaj kao i domaća osoba. Uvjet uzajamnosti ne primjenjuje se na inozemnog ulagača koji ima sjedište, odnosno trajno boravište u zemlji članici Svjetske trgovinske organizacije, ili je njezin državljanin. Inozemno društvo kapitala, koje ima sjedište u državi koja nije članica Europske unije niti je stranka ugovornica Ugovora o europskom ekonomskom prostoru, može biti članom koji za obveze društva osobno odgovara u društvu osoba s registriranim sjedištem u Republici Hrvatskoj samo onda ako je uz njega u društvu barem još jedan član društva kapitala koje ima registrirano sjedište u Republici Hrvatskoj, državi članici Europske unije ili državi koja je stranka ugovornica Ugovora o europskom ekonomskom prostoru ili fizička osoba koja je državljanin Republike Hrvatske, države članice Europske unije ili države koja je stranka ugovornica Ugovora o europskom ekonomskom prostoru koja osobno odgovara za te obveze.³⁰

Tijekom 2017. uveo se elektronički postupak registracije trgovačkog društva, dostupna putem sustava e-Građani, bez obveze ovjere kod javnog bilježnika.³¹

²⁹ Horak, H.: Zakon o trgovačkim društvima, 20 godina primjene u interdiscipliniranom okruženju, Zagreb, 2015. godina, dostupno na: <http://web.efzg.hr/dok/KID/Zbornik%20trg.%20drustva.pdf>

³⁰ Agencija za investicije i konkurentnost, Osnivanje trgovačkog društva, dostupno na: <http://www.aik-invest.hr/investicijski-vodic/osnivanje-trgovackog-drustva/>

³¹ Trgovačka društva, dostupno na: <http://psc.hr/trgovacka-drustva/>

5. ZAKLJUČAK

Na temelju proučenog povijesnog razvoja trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj, krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća, možemo zaključiti da trgovačka društva danas zasigurno predstavljaju jednu od najdinamičnijih pravnih grana. Mnogo se toga promijenilo od davne povijesti pa do današnjeg suvremenog pravnog poretka u smislu samog Zakona o trgovačkim društvima pa do poretka cijele vlasti u našoj državi. Kako su te promjene događale u Hrvatskoj, tako su se i događale i svugdje po svijetu.

Ubrzani razvoj i napredak znanja kako i tehnologije uopće, a osobito u gospodarskim aktivnostima, neizbježno dovodi do nastanka novih pravnih odnosa i struktura u gospodarstvu, te prilagođavanje „starih“ odnosa suvremenim tekovinama. S dolaskom novih modernijih vremena, mijenjaju se i trgovačka društva i trgovački odnosi, zadovoljavajući zahtjeve suvremenosti. Otvaraju se neki novi pravni poretki koji se mijenjaju Zakonima i ostalim propisima i pravilima sukladnom Ustavu i sudstvu.

Iako se može ponekad smatrati da su trgovačka društva svoj puni razvoj dosegli u moderno doba, zbog dinamike društvenih i gospodarskih odnosa i promjena, koje trgovačko pravo regulira, njihov razvoj nikada neće biti potpuno dovršen. Budućnost je neizvjesna glede mnogih znanosti pa tako i pravnih.

S obzirom da se pravo trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj nije razvijalo u kontinuitetu, trebala je usporedba sa razvitkom trgovačkog prava u ostalim zemljama kako bi se moglo prikazati podjela i pravni sustav koji je u to doba vrijedio.

Za svaku osobu koja namjerava otvoriti određeni vid trgovačkog društva, vrlo je važno da je upućena u pravni okvir tog društva te da ima dovoljno znanja na području općenito i ostalih prava društava. Preciznije rečeno, treba znati točno što otvara te koja su njena kako prava tako i obveze u tom određenom trgovačkom društvu za koje se odluči. To je vrlo važno upravo zbog toga kako bi se društvom upravljalo na način kako je to opisano u Zakonima i zakonskim aktima o trgovačkim društvima, te da se samo poslovanje vodi u efikasnom i profitabilnom pravcu.

LITERATURA

1. J. Barbić: Zakon o trgovačkim društvima, Zagreb, 1995. Godina
2. Lj. Mintas Hodak: Osnove trgovačkog prava, Zagreb, 2010. godina
3. G. Brčić: Trgovačko pravo, Zagreb; 2004. Godina
4. P. Rastovčan: Trgovačka društva (Glavni nosioci privrede u kapitalizmu), Zagreb, 1956. godina
5. J. Barbić: Izvorni znanstveni članak, dostupno na:
<http://www.hazu.hr/~azrnic/eRad492/Rad492Barbic.pdf>
6. H. Horak, Uvod u trgovačko pravo, dostupno na:
http://www.fer.unizg.hr/download/repository/Uvod_u_trgovacko_pravo_1.pdf
7. J. Barbić, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Utjecaj njemačkog prava na stvaranje hrvatskog prava društva, 2007. god. dostupno na:
http://www.pravst.unist.hr/dokumenti/zbornik/200786/zb200703_uticaj_njem_prava.pdf
8. H. Horak.: Zakon o trgovačkim društvima, 20 godina primjene u interdiscipliniranom okruženju, Zagreb, 2015. godina, dostupno na:
<http://web.efzg.hr/dok/KID/Zbornik%20trg.%20drustva.pdf>
9. Pravni oblici, dostupno na: <http://tempus.estudent.hr/115/>
10. Agencija za investicije i konkurentnost, Osnivanje trgovačkog društva, dostupno na: <http://www.aik-invest.hr/investicijski-vodic/osnivanje-trgovackog-drustva/>
11. Trgovačka društva, dostupno na: <http://psc.hr/trgovacka-drustva/>